

Week 38 - Talmoed Tora / Zuigelingen- en Kinderopvanghuis

In 1879 trad I. J. Jacobson toe tot het bestuur van de vereniging *Beth Hamidrasj Ets Chaim*, een leerschool voor studie van Tora en andere godsdienstige teksten. De vereniging hield sjoel en leerhuis boven de Dritt Sjoel in de Amstelstraat. Jacobson was een vermogend man die de vereniging bij zijn intrede een grondstuk aan de Plantage Middenlaan cadeau deed om een armenschool los van het seminarium te kunnen bouwen. In 1881 kregen de architecten vader en zoon Salm opdracht voor de bouw van een seminarium met synagoge in de Rapenburgerstraat 109, die in 1883 gewijd werden. In 1880 kreeg architect Isaac Gosschalk de opdracht om voor de Talmoed Tora een schoolgebouw op Plantage Middenlaan 31 te bouwen. De school, met een capaciteit voor 225 leerlingen, kwam in 1882 gereed en op 21 mei vond de opening plaats. Op de verdieping was een gehoorzaal waar elke zaterdag godsdienstige voordrachten werden gehouden voor de leden van de stichting. Dat wordt soms abusievelijk een synagoge genoemd, maar was dat niet. Als hoofdonderwijzer werd E. M. Kleerkooper aangesteld. De school van het 'Gesticht Talmoed Tora' verstreekte kosteloos godsdienst- en maatschappelijk onderwijs aan jongens van minvermogende ouders die aangesloten waren bij het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap (NIK), maar was tegen betaling van f 30,- p/jr. ook voor andere Joodse jongens toegankelijk. De school was redelijk succesvol en kwam na de Eerste Wereldoorlog in aanmerking voor rijkssubsidie. De school besloot in 1920 tot een ingrijpende modernisering, waarvoor een nieuw schoolgebouw nodig was dat in de Tweede Boerhaevestraat 7 werd gevonden.

Links: De quizfoto van deze week. Op het moment dat de foto gemaakt werd was hier al het Zuigelingen- en Kinderopvanghuis gevestigd (1924-1943)

In mei 1924 werd in het verlaten schoolgebouw in de Plantage een Joods zuigelingen- en kinderopvanghuis geopend, dat kortweg 'de crèche' werd genoemd. Het was bedoeld voor kinderen met buitenshuis werkzame moeders, voor zuigeling tot en met kleuter. Er was plaats voor ongeveer 100 kinderen en het was in die jaren de grootste en best geoutilleerde crèche in de stad. In 1926 kwam de crèche onder de bezielende leiding van Henriëtte Henriquez Pimentel (1876-1943) te staan en onder haar directie werd de kinderopvang een succesvolle onderneming. Als enige instelling in Nederland leidde de crèche op tot kinderverzorgster. Het personeel droeg een verpleegstersuniform. Vanaf 1929 kon ook nog gerekend worden op gemeentelijke subsidie. Op 22 mei 1930 was er hoog bezoek. Die dag bezochten koningin Wilhelmina en prinses Juliana de crèche en

*Boven: De eerste ontvangst van de kinderen en de eerste kennismaking met de verzorgsters. Pimentel drukte hen op het hart "kind te zijn met het kind".
Rechts: Henriëtte Henriquez Pimentel (1876-1943).*

brachten voor alle zuigelingen een rammelaar mee. Ook de oudere kinderen kregen de volle aandacht; zij zongen de vorstin en prinses toe en gaven een gymnastiek-demonstratie. De kranten berichtten uitgebreid over het bezoek.

In 1942 veranderde de dagelijkse praktijk voor de crèche. De bezetter dwong de leiding kinderen tot 12 jaar van de in de Hollandsche Schouwburg aan de overkant geïnterneerde Joodse families op te nemen. Die wachtten daar op transport naar Westerbork of Vught en zouden dan weer met hun kinderen verenigd worden. In een ingewikkeld samenspel van ouders, personeel en verzetsmensen werden van de in totaal 5000 kinderen tussen 500 en 600 uit de crèche gesmokkeld om her en der in het land onder te laten duiken. Al naar gelang wie over de gebeurtenis verhaalt, worden hoofdrollen opgeëist door leden en medewerkers van de Joodse Raad, Pimentel zelf en haar staf, de directie van de Hervormde kweekschool op nummer 27, het Amsterdamse en Utrechtse studentenverzet en verzetsmensen in het algemeen. Als we ons beperken tot feiten verliep de operatie als volgt. De tuinen van de kweekschool en de crèche grensden, achter nummer 29 om, aan elkaar.

Over de schutting tussen beide tuinen werden kinderen naar de kweekschool overgebracht en door verzetsmensen verder weggebracht om onder te duiken. Voor de Joodse Raad waren in de Hollandsche Schouwburg o.a. Walter Süskind en Felix Halverstad werk-

zaam en zij maakten de ouders op deze mogelijkheid opmerkzaam en vervalsten de administratie als een kind 'verdween'. Directie en staf van de crèche verleenden uiteraard hun medewerking en de directie van de kweekschool verleende actief doorgang aan kinderen en hun begeleiders.

Een tweede vluchtroute, die minder vaak belicht wordt, was van de iets oudere kinderen die tijdens een wandeling op straat 'ontvoerd' werden door verzetsmensen. Ook daarvan waren uiteraard directie en staf van de crèche volledig op de hoogte.

Het begeleiden van de kinderen naar een onderduikadres gebeurde in de regel door meisjes en vrouwen die de kinderen naar buiten smokkelden in rugzakken, wasmanden en melkbussen en ze per tram en trein vervoerden naar Limburg of Friesland. Baby's waren

makkelijk onder te brengen, blonde kinderen werden naar Friesland gebracht, donkere kinderen naar Limburg. We mogen nooit uit het oog verliezen dat elke betrokkene zijn of haar leven op het spel zette. Pimentel zelf werd in april 1943 al een keer verhoord en in mei opgepakt en op transport gesteld. Op 17 september van datzelfde jaar werd ze in Auschwitz vermoord.

Ongeveer zeshonderd kinderen werden gered. Op een bronzen plaquette bij de IVKO-school aan de Plantage Middenlaan staat: 'Aan allen die tijdens de Duitse bezetting hebben geholpen joodse kinderen voor deportatie te behoeden. 1940-1945.' De crèche werd eind september 1943 gesloten en na de oorlog diende het gebouw als onderkomen voor bedrijven. Stomerij Excelsior hield het nog 't langst uit. Het gebouw is in 1976 ontruimd en als koper meldden zich zo-

Boven: De kleuters gingen niet meer op potjes maar op echte w.c.'s.

Links: Een groepsfoto van kleuters en verzorgsters in de 30-er jaren.

wel de Hervormde kweekschool (nr.27) als de Hubertusvereniging (nr.33-35). De laatste won het pleit en brak het gebouw in datzelfde jaar nog af. Daar staat vandaag het zgn. moederhuis van de Hubertusvereniging, die de panden 33-35 al in gebruik had. De crèche werd in 1950 als Huize Henriëtte opnieuw geopend op een ander adres. Directrice werd Virrie Cohen, die haar opleiding tot kinderverzorgster aan de crèche van Pimentel gevolgd had en die ook actief was bij het zoeken naar onderduikadressen in de periode 1942-'43.

Boven: De Emmazaal voor de allerjongsten.

Rechts: De Sophiezaal waar de kleuters o.a. aten.

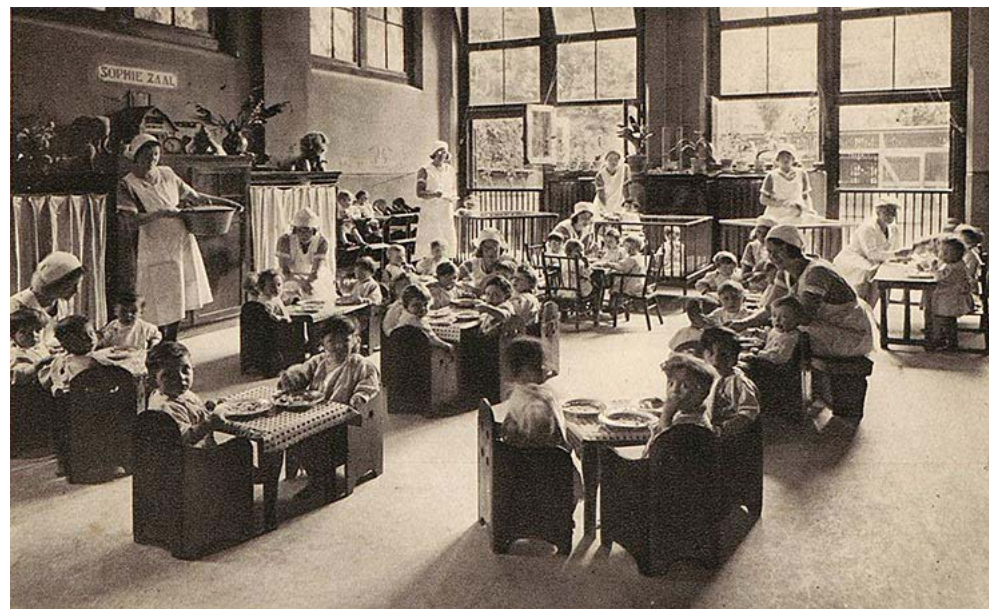
Koningin Wilhelmina zal bij haar bezoek misschien gedacht hebben dat leden van het koninklijk huis naamgever voor de zalen waren, maar dat lag anders. De Emmazaal was genoemd naar Emma Gompertz-Jitta die van 1876 tot 1918, regentes was van de bewaarschool voor Nederlandsch-Israëlitische minvermogenden aan de Rapenburgerstraat. De Sophiezaal dankte zijn naam aan Sophie Rosenthal-May die via het Rosenthal May-fonds veel deed voor de kinderen van minvermogende Joodse burgers.

Er is over de reddingsoperaties heel veel geschreven. Hieronder wat verwijzingen naar een selectie daaruit:

Crèche/Pimentel - In Ons Amsterdam van mei 2005 stond over de ontsnapping van de kinderen een uitgebreid artikel van de hand van [Alex Bakker](#). Het is online te lezen.

Kweekschool - Johan van Hulst werd in Amsterdam geboren op 28 januari 1911. Hij was politicus voor de CHU en het CDA, zat in het Europees Parlement, in de Eerste Kamer der Staten Generaal en was hoogleraar pedagogiek. Maar van 1942 tot 1960 was hij de directeur van de [Hervormde Kweekschool](#) aan de Plantage Middenlaan, de kweekschool die essentieel was bij het redden van honderden Joodse baby's uit de crèche tegenover de Hollandse Schouwburg.

Verzet - Voor onderduik waren adressen nodig en daarvoor moest een beroep gedaan worden op het verzet. Gedurende de oorlogsjaren raakten vier verzetsgroepen betrokken bij het *Kinderwerk* en de

Amsterdamse crèche. Met name: De Naamloze Vennootschap van Jaap Musch, de Trouw Groep, Utrechts Kinder Comité en Groep Meerburg van Piet Meerburg, de latere oprichter van Kriterion. Lees over deze verzetsgroepen via [deze link](#).

Süskind - Mark Schellekens schreef een boek over Walter Süskind waarin de methode van de ontvoeringen uitgebreid is beschreven. [Klik hier](#) voor een blik daarin via Google Books. Een fragment daaruit, dat over de wandelingen gaat waarbij kinderen ‘ontvoerd’ werden:

“De strategie bij het wandelen is te zorgen dat ze [verzorgster Silvia Grohs-Martin, red.] achteraan blijft lopen met de jongste kinderen, terwijl een andere kinderverzorgster voorop gaat. Ze mag per keer niet meer dan vier of vijf kinderen ‘verliezen’, want anders zou het teveel opvallen. Na een paar rondjes rond het huizenblok waarvan de crèche deel uitmaakt, trekken de jongens van de NV-groep [van Jaap Musch] snel de kinderen in een portiek. De kinderen zwaaien nog even naar Silvia en zij loopt met de groep terug naar de crèche [...] Een Duitse bewaker telt de kinderen bij vertrek en terugkomst. Tot mei 1943 is dat geen probleem als die bewaker van dienst Alfons Zündler is. Maar met een andere bewaker is er een manier om het aantal weer kloppend te maken. Bijvoorbeeld door een kind door het raam van de dependance van de crèche aan de begeleidende kinderverzorgster te geven, of een kind dat onder de kleding verstoppt is mee te smokkelen naar buiten en daar pas later in de rij te laten invoegen”.

Diezelfde Alfons Zündler zou het einde van de reddingen via de crèche betekenen. Alfons Zündler werd in mei 1943 opgepakt wegens ‘Judenbegünstigung’ en belandde in Dachau. Pimentel werd, zoals we boven zagen, eveneens opgepakt en zij eindigde in Auschwitz

Talmoed Tora

Volgens orthodoxe Joden gaf God met de stenen tafelen de Tora aan Mozes. Daarnaast verklaarde Hij aan Mozes ook mondeling de betekenis van de Tora: de Talmoed. De Talmoed ontwikkelde door de eeuwen heen met de veranderende samenleving, maar werd op enig moment ‘vastgelegd’. De mondelinge uitleg, de Talmoed, bleef altijd een onderdeel van het Joodse godsdienstonderwijs.

Onderwijs

In 1622 stichtte de Sefardiem het eerste college Ets Haïm met onderwijs als doel en speciale aandacht voor armen. In de achttiende eeuw, mogelijk in 1728 of iets later, volgde een Asjkenazisch college Talmoed Tora. Les werd heel lang gegeven bij onderwijzers aan huis, tot in 1822 het eerste lokaal onder de Uilenburger sjoel, speciaal voor de armen, ingericht werd. Het godsdienstonderwijs werd toen uitgebreid met lezen en schrijven in het Nederlands. Het aantal leerlingen bereikte de 80. In 1860 verhuisde men naar een gebouw aan het Markenplein met vier leslokalen. De maatschappelijke vakken in 't Nederlands breidden zich uit van twee naar drie uur per dag en het aantal leerlingen tot 150. In 1882 dus werd opnieuw een ander gebouw betrokken, dat op de Plantage Middenlaan met een capaciteit voor 225 leerlingen. Het aantal maatschappelijke vakken werd steeds verder uitgebreid om aan de normen voor rijkssubsidie te voldoen, wat rond 1920 ook lukte. Dat was ook het jaar van het inwerking treden van de Wet op het Bijzonder Onderwijs, waar ook Joodse scholen van profiteerden. Dit alles opende de weg naar een volwassen school in de Tweede Boerhaevestraat, die in 1924 betrokken werd.

Aflevering 38 werd samengesteld uit een rijke oogst materiaal van Ria Scharn, Anneke Huijser, Rodrigo Vivian, Robert Raat, Anna Denekamp, W. v.d. Horst (OA) en www.joodsamsterdam.nl.